

AXLOQIY MUHITDA SHAXSNING RIVOJLANISHINI RAG'BATLANTIRISH

Samatov Xurshid O'lmasjonovich

Ilmiy rahbar:

Shorobboyev Alibek

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari

universiteti Samarqand filiali

1-bosqich DI24-08 guruh talabasi

Annotatsiya Ushbu maqolada axloqiy muhitning shaxs rivojlanishidagi roli tahlil etiladi. Ilmiy asoslar va mavjud adabiyotlar tahliliga tayangan holda, oilaviy, ta'limiy va ijtimoiy muhitning axloqiy mezonlari shaxs kamolotiga qanday ta'sir ko'rsatishi yoritilgan. Shaxsning ma'naviy shakllanishi jarayonida axloqiy qadriyatlarning tutgan o'rni, ularning ong, xulq va faoliyatdagi ifodalanishi keng ko'lamda o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Axloq, shaxs, muhit, rivojlanish, tarbiya, qadriyatlar, jamiyat.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль нравственной среды в процессе развития личности. На основе анализа научных источников и существующей литературы освещается влияние моральных норм семейной, образовательной и социальной среды на формирование и совершенствование личности. Особое внимание уделено месту нравственных ценностей в духовном

становлении человека, а также проявлению этих ценностей в его сознании, поведении и деятельности.

Abstract: This article analyzes the role of religion in the formation and strengthening of moral values in society. The influence of religion on human behavior, social relations, and general moral standards is illustrated with examples. The moral principles of different religions are also compared and the importance of the relationship between religion and morality in modern society is revealed.

Kirish qismi: Insonning ma'naviy-axloqiy kamoloti — jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda globallashtirish, texnologik rivojlanish va axborot oqimining kuchayishi fonida insonlar, ayniqsa yoshlar axloqiy qadriyatlar nuqtayi nazaridan turli xavflarga duch kelmoqda. Shaxsning har tomonlama barkamol bo'lib shakllanishi, uning atrofdagi ijtimoiy-madaniy muhitdan ta'sirlanish darajasiga bog'liq. Shu sababli axloqiy muhitni o'rganish va uning shaxs rivojiga ta'sirini chuqur tahlil qilish zamonaviy ilm-fan va pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri sanaladi.

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, yosh avlod tarbiyasida ijtimoiy mas'uliyat, halollik, adolat, bag'rikenglik, mehr-oqibat kabi fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan talab bilan belgilanadi. Axloqiy muhit inson faoliyatining barcha jabhalariga ta'sir etuvchi omil bo'lib, u faqat xatti-harakatlarni emas, balki qaror qabul qilish, qadriyatlar ierarxiyasi va ongli fuqarolik pozitsiyasini belgilovchi ichki mexanizmlarni ham shakllantiradi.

Axloqiy muhitning tarkibiy komponentlari: Axloqiy muhit insonning ijtimoiy hayotga moslashuvi, ongli faoliyat yuritishi va barqaror psixologik rivojlanishini ta'minlovchi kompleks tizim sifatida ko'riladi. U shaxs ongini shakllantiruvchi, qadriyatlar ierarxiyasini belgilovchi va xatti-harakatlarni normallashtiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu muhit quyidagi asosiy komponentlar asosida shakllanadi:

- Oilaviy muhit: Oila axloqiy tarbiyaning birlamchi manbai bo'lib, unda bola hayotning ilk yillaridan boshlab ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar va axloqiy normalar bilan tanishadi. Oiladagi ijtimoiy rollar, kommunikatsiya madaniyati, psixologik muvozanat shaxsda axloqiy barqarorlikni mustahkamlovchi omillardir. Mehr-muhabbat, mas'uliyat, hurmat va o'zaro kechirimlilik kabi fazilatlar, aynan oilada amaliy tajriba orqali shakllanadi.
- Ta'limiy muhit: Ta'lim tizimi axloqiy ong va intellektual rivojlanishning uyg'unligini ta'minlovchi ikkilamchi, biroq markaziy institut hisoblanadi. Maktab va oliy o'quv yurtlaridagi axloqiy tarbiya, nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy faoliyat, ijtimoiy muloqot va mehnat orqali shaxsga ta'sir qiladi. Muallim-shogird munosabati, darsdan tashqari ijtimoiy loyihalar va jamoaviy tadbirlar orqali ijtimoiy-axloqiy tajriba boyiydi.
- Ijtimoiy muhit: Bu komponent jamiyatdagi umumiy axloqiy iqlim, normativ me'yorlar, madaniy qadriyatlar va axborot oqimini o'z ichiga oladi. Jamiyatda mavjud bo'lgan axloqiy madaniyat darajasi — qonuniylik, adolat, ijtimoiy tenglik, inson huquqlarining hurmat qilinishi — har bir shaxsning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga bevosita ta'sir qiladi. Ommaviy axborot vositalari, internet muhitidagi ma'naviy kontekst, diniy va madaniy institutlarning faoliyati ijtimoiy axloqiy fondni belgilaydi.

Axloqiy muhitning psixologik ta'siri: Axloqiy muhit shaxs psixikasining barqarorligi, emotsional salomatligi va ijtimoiy moslashuvchanligining shakllanishida muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Sog'lom axloqiy muhitda voyaga yetgan insonlar, odatda, o'z-o'zini baholash darajasi yuqori, ijtimoiy ehtiyojlarini ijobiy tarzda qondiruvchi va konfliktlarga konstruktiv yechim topuvchi shaxslar bo'lib shakllanadi.

Ijtimoiy-psixologik yondashuvga ko'ra, axloqiy muhit shaxsda empatiya, ijtimoiy mas'uliyat, boshqalarga nisbatan hurmat, o'zini boshqarish va axloqiy dilemmalarda qaror qabul qilish kabi murakkab psixik faoliyatlarni shakllantiradi. Uchinchi shaxs fikrini inobatga olish, o'z xatti-harakatlarini baholay olish va jamiyat tomonidan qabul qilingan me'yorlarga moslashish axloqiy rivojlanishning belgilaridir.

Boshqa tomondan, axloqiy muhit yetarli darajada rivojlanmagan sharoitda shakllangan shaxslar orasida shubha, beqarorlik, anomiya, tajovuzkorlik va ijtimoiy befarqlik holatlari ko'p uchraydi. Bunday holatlar psixologik izolyatsiyaga, doimiy ichki konfliktlarga va ijtimoiy norozilikka olib keladi.

Axloqiy muhit va shaxs taraqqiyoti o'rtasidagi uzviylik: Shaxs taraqqiyoti — bu murakkab, ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy faktorlarning o'zaro ta'siri ostida kechadi. Axloqiy muhit esa bu omillarni uyg'unlashtirib, shaxsni ma'naviy va intellektual barkamollikka yo'naltiruvchi strategik tizim vazifasini bajaradi. Shaxs taraqqiyoti kontekstida axloqiy muhit — bu fazilatlar (halollik, vijdonlilik, mas'uliyat), qadriyatlar (erkinlik, tenglik, bag'rikenglik) va ijtimoiy rollarning shakllanish maydoni hisoblanadi. Mazkur muhit orqali inson o'zini ijtimoiy tizimning faol subyekti sifatida anglaydi, o'z oldiga maqsadlar qo'yadi va ularni amalga oshirishda axloqiy mezonlarga tayanadi. Axloqiy muhit ijobiy shakllangan jamiyatlarda shaxsning ijtimoiy kapitali — ishonch, kooperatsiya, ijtimoiy aloqalar sifati — yuqori bo'ladi.

Metodologiya: Tadqiqotda tahliliy, solishtirma va induktiv metodlar qo'llanildi. Axloqiy muhitning shaxs rivojiga ta'sirini aniqlash uchun mavjud ilmiy manbalar, statistik ma'lumotlar va ijtimoiy kuzatuvlar asosida umumlashtirish usuli qo'llandi. Shuningdek, empirik kuzatuv va kontent-tahlil metodlari asosida ta'lim, ommaviy axborot vositalari va oilaviy muhitdagi axloqiy ko'rsatkichlar o'rganildi. Turli yoshdagi respondentlar bilan suhbatalar tashkil etilib, ularning shaxsiy qarashlari, qadriyatlari va muhitga nisbatan munosabati tahlil qilindi.

Mazkur metodik yondashuv orqali nafaqat nazariy mulohazalar, balki amaliy holatlarning ham qamrab olinishi ta'minlandi. Bundan tashqari, ilgari o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlarning natijalari bilan hozirgi ijtimoiy vaziyat solishtirilib, muayyan xulosalar chiqarishga erishildi. Olingan ma'lumotlar axloqiy muhitning turli darajadagi (oilal, ta'lim, jamiyat) ta'sir kuchini aniq ko'rsatib berishga imkon berdi.

Natija va muhokama: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, axloqiy muhit shaxsning har tomonlama kamol topishida hal qiluvchi omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Oilaviy, ta'limiy va ijtimoiy muhitda shakllangan axloqiy me'yorlar insonning dunyoqarashi, ijtimoiy xulq-atvori va ma'naviy qadriyatlarini belgilaydi. Sog'lom axloqiy muhitda tarbiyalangan shaxslar odatda o'z fikriga ega, mustaqil qaror qabul qila oladigan, boshqalar bilan ijtimoiy muloqotga kirisha oladigan, mas'uliyatli va halol bo'lib shakllanadi.

Oilaviy muhitda mehr-muhabbat va tartib asosida ulg'aygan shaxslar ijtimoiy adolat, boshqalarga hurmat va bag'rikenglik kabi qadriyatlarni tezroq o'zlashtiradi. Ta'limiy muhit esa bu axloqiy poydevorni mustahkamlab, uni nazariy bilimlar va amaliy mashg'ulotlar orqali chuqurlashtiradi. Ayniqsa, ta'lim muassasalaridagi ijtimoiy loyihalar, muallim-shogird munosabatlari va jamoaviy faoliyat axloqiy rivojlanish uchun samarali zamin yaratadi.

Ijtimoiy muhit esa shaxsda fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi. Ommaviy axborot vositalari, qonun ustuvorligi va madaniy qadriyatlar bilan uyg'un bo'lgan muhitda shaxsning axloqiy pozitsiyasi ham mustahkamlanadi. Aksincha, axloqiy ziddiyatlar mavjud bo'lgan muhitda shaxsda psixologik beqarorlik, ijtimoiy befarqlik va qadriyatlar inqirozi kabi salbiy holatlar vujudga kelishi mumkin.

Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlandiki, shaxsda axloqiy qaror qabul qilish qobiliyati, faqat individual fazilatlarga emas, balki uni o'rab turgan axloqiy muhit darajasiga ham bog'liqdir. Axloqiy muhit individual ijtimoiy kapitalning shakllanishiga, ya'ni ishonch, hamkorlik va ijtimoiy faoliyatga bo'lgan intilishga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa: Axloqiy muhit shaxs taraqqiyotining muhim psixologik, ijtimoiy va ma'naviy asosi sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, insonning ma'naviy shakllanishi, ijtimoiy faolligi, ongli fuqarolik pozitsiyasi va

mustahkam axloqiy qarashlari, avvalo, uning tarbiyalangan axloqiy muhit darajasiga chambarchas bog'liqdir.

Oilaviy, ta'limiy va ijtimoiy muhit o'zaro uyg'unlikda shakllanib, shaxsning axloqiy fazilatlarini — halollik, adolat, bag'rikenglik, vijdonlilik va mas'uliyat hissining chuqurlashishiga zamin yaratadi. Shuningdek, sog'lom axloqiy muhit jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va madaniy taraqqiyot uchun strategik resurs hisoblanadi. Bu muhit nafaqat shaxsiy, balki milliy va global miqyosdagi ijtimoiy qadriyatlar tizimini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu bois, axloqiy muhitni shakllantirishda oila, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va davlat siyosati integratsiyalashgan holda faoliyat yuritishi zarur. Axloqiy rivojlangan muhitda tarbiyalangan shaxs esa, o'z navbatida, ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qiluvchi yetuk fuqaro sifatida jamiyatga o'z hissasini qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qur'on karim. Tarjimasi va tafsiri. – Toshkent: Hilol Nashr, 2016.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Rahmonov A. Axloq va din. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
4. Nasr S.H. Islamic Science and the Modern World. – Oxford University Press, 2011.
5. Himmatlillayev B., Jo'rayev S. Dinshunoslik asoslari. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2013.
6. Dunyo dinlari tarixi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2011.
7. Amonov A., Xolboyev A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2019.
8. Ergashev X., Xayitov A. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

9. Musurmonova O. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2020.
10. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Axloq>
11. https://uz.wikipedia.org/wiki/Diniy_axloq
12. <https://islom.uz/maqola/axloq>